

İnteqrasiya anlayışının mahiyyəti və əhəmiyyəti

Fatimə Qarayeva

Magistrant, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti. Azərbaycan.

E-mail: qarayevaf111@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-9032-9437>

XÜLASƏ

“Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)” sənədində ümumi təhsilin inteqrasiyası əsas prinsip kimi nəzərdə tutulur. Göstərilən sənəddə ümumi təhsilin pillələri və bu pillələr arasında intensivliyin diqqətdə saxlanması prioritet məsələlərdəndir. Məktəbdə tədris edilən fənlər arasında bu və ya digər dərəcədə inteqrasiyadan istifadə edilir. Bu da onunla əlaqədardır ki, fənlərin hamısı öz mənbəyini həyatdan götürür. Dünyada bütün canlı və cansız varlıqlar bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Bu cəhətdən elmdən həyata, həyatdan başqa elm sahələrinə bağlılıq müəyyən etməklə müxtəlif elm sahələri və fənlər arasında əlaqə qurmaq mümkündür. Təlimin səmərəliliyinin artırılmasında inteqrasiya olduqca mühüm rol oynayır. İnteqrativlik prinsipi ayrı-ayrı kateqoriya və anlayışların öyrənilməsində ən əlverişli metod kimi də hesab edilə bilər.

AÇAR SÖZLƏR

sosial sfera,
struktur-semantik
vahid, inteqrasiya,
morfologiya,
inteqrativlik prinsipi

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

Göndərilib: 05.01.2024

Qəbul edilib: 13.02.2024

METHODS

The essence and importance of the concept of integration

Fatima Garayeva

Master's student, Azerbaijan State Pedagogical University. Azerbaijan.

E-mail: qarayevaf111@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-9032-9437>

ABSTRACT

In the document “Concept of general education in the Republic of Azerbaijan (National Curriculum)” the integration of general education is considered as the main principle. In the indicated document, keeping in mind the levels of general education and the intensity between these levels is one of the priority issues. Among the subjects taught in the school, there is integration to one degree or another. This is related to the fact that all subjects take their source from the world. In the world and all living and non-living things are closely related to each other. In this respect, it is possible to establish a connection between different fields of science and disciplines by determining the connection from science to life and other fields of science. Integration plays a very important role in increasing the efficiency of training. The integrative principle can be considered as the most convenient method for studying separate categories and concepts.

KEYWORDS

social sphere,
structural-semantic
unit, integration,
morphology,
integrative principle

ARTICLE HISTORY

Received: 05.01.2024

Accepted: 13.02.2024

Giriş

Qloballaşan dünyada sosial sferanın iqtisadiyyat, siyasət, ədəbiyyat, mədəniyyət və s. sahələri arasında sıx əlaqə mövcuddur. O cümlədən ictimai və digər sahələri öyrənən elm sahələri arasında konkret əlaqə – *inteqrasiya* vardır. Bunların fonunda elmdə, təhsildə də inteqrasiya zərurəti yaranmışdır. “Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)” sənədində təhsilin inteqrasiyası əsas prinsip kimi nəzərdə tutulur.

İnteqrativ kurikulum şagirdyönümlü, humanistləşən təhsilin məzmun və forma cəhətdən təkmilləşməsində mühüm rol oynayır. Göstərilən sənəddə ümumi təhsilin pillələri və bu pillələr arasında əlaqə və intensivliyin diqqətdə saxlanması, biliklərin mənimsənilərək bacarıq və vərdislərə çevrilməsinin təmin edilməsi əsas şərtlərdən biri kimi irəli sürülmüşdür.

Əsas hissə

“Dil struktur-semantik vahid olduğundan diferensial adlarla tədqiqata çevrildiyi kimi, onoloji induktiv və ya deduktiv üsullarla da öyrədilir. Lakin təsnif ediləndə də, inteqrativ ümumiləşdirmələr aparılanda da dilin ümumi sisteminə və daxili əlaqə sisteminə istinad edilir ki, bu da fənnin öz mahiyyətindən irəli gələn tələblərlə müşahidə olunur” [4, s. 181].

Dərslərin inteqrativ əsasda aparılması mövzulararası əlaqədə ilk növbədə ümumi (müştərək), eyni zamanda spesifik xüsusiyyətlərə əsaslanmalıdır. Fikrimizi konkret nümunələr üzərində əsaslandıraraq nəzəri dilçiliyin fonetika bölməsində orfoqrafiya və orfoepiya mövzularına müraciət edək.

I. Oxşar cəhətləri:

1. Hər ikisi fonetik sistemə daxildir.
2. Ədəbi dilin tənzimlənməsində eyni dərəcədə rol oynayır.
3. Hər ikisi dilin ən kiçik vahidi anlayışının komponentidir.

II. Fərqli cəhətləri:

1. Orfoqrafiya yazı qaydalarını özündə ehtiva edir.
2. Orfoepiya ədəbi dilin düzgün tələffüz qaydalarını bildirir.
3. Orfoqrafiya orfoqrafik, orfoepiya isə orfoepik normalarla tənzimlənir.

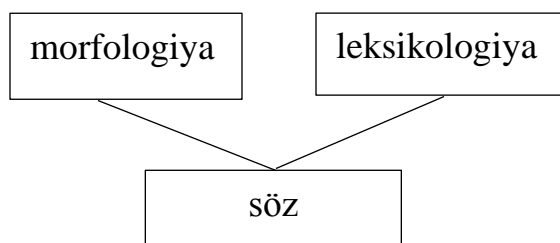
Bu kiçik nümunəni təhlil etdikdə belə bir qənaətə gəlmək mümkündür ki, növündən asılı olmayaraq (istər fəndaxili, istərsə də fənlərarası) təlimdə inteqrativlik zərurətini ortaya çıxaran səbəb predmetlərarası ortaq və spesifik cəhətlərdir.

“İnteqrasiya – müəyyən təhsil sistemi çərçivəsində şagirdlərin təfəkküründə dünya-

nın bölünməz obrazını formalaşdırmaq, onları inkişafa və özünüinkişafa istiqamətləndirmək məqsədi ilə təlimin bütün məzmun komponentləri arasında struktur əlaqələri qurmaq və onları sistemləşdirməkdir. İnteqrasiya təlim prosesini təkmilləşdirir, fənlər arasında qarşılıqlı əlaqə və asılılığı dərinləşdirməyə xidmət edir. İnteqrasiyanın köməyi ilə şagirdlər öyrəndikləri arasında qarşılıqlı əlaqəni başa düşür və onlardan şəxsi və ictimai problemlərin həllində istifadə edirlər” [3, s. 109].

Dərs prosesində şagirdlərin fəallığının artırılması hər zaman diqqətdə olmuşdur. Sadəcə olaraq, hər bir təlim öz xarakterinə uyğun üsullarla səciyyələndirilir. Ənənəvi təlimdə fəallıq tədris prosesinin bəzi məqamlarında daha çox hiss olunur, bəzi vaxtlarda isə passivlik üstünlük təşkil edir. “İnteqrasiya öyrənməyin həm nəzəri-metodoloji əsasını təşkil edir, həm də faktik-təcrübi mövcudluğunu müəyyən edir” [5, s. 91]. Şagirdlər mövzulararası və ya fənlərarası yaxınlıq, əlaqə vasitəsilə hər hansı hadisələri tutuşdurmaq, onların predmetlərini müqayisə etmək təcrübəsi əldə edirlər. Müqayisə vasitəsilə fakt haqqında daha geniş və zəngin məlumatlara sahib olurlar.

Mülahizələrimizi möhkəmləndirmək, elmi çərçivəyə salmaq üçün başqa bir nümunəni nəzərdən keçirək. Morfologiya və leksikologiyayı mikromüqayisə süzgəcindən keçirsək, belə bir əyani qrafik formalaşacaq:

Sxemə əsasən demək mümkündür ki, söz bu iki fənnin müştərək kateqoriyası sayılır. Başqa sözlə desək, morfologiya və leksikologiya arasında əlaqə (inteqrasiya) söz anlayışı üzərindən qurulur. Nəzəri dilçilikdən də bəlli olduğu kimi, morfologiya və leksikologiyanın obyektı sözdür. Lakin sözə yanaşma mülahizələrinə görə bunlar fərqli xarakterə malikdir.

“Morfologiya leksikologiyadan fərqli olaraq sözün vahid leksik mənasını yox, onun (sözün) geniş qrammatik mənalarını öyrənən bir elmdir. Morfologiyayı, hər şeydən əvvəl, müxtəlif qrammatik mənalar, müxtəlif şəkillər (formalar) maraqlandırır. Morfologiya bütün nitq hissələrini əhatə edir, onların oxşar və fərqli cəhətlərini öyrənir. Bu baxımdan ayrı-ayrı nitq hissəsinin öz daxili quruluşu da morfologiyaya daxildir” [1, s. 5].

Məktəbdə tədris edilən fənlər arasında bu və ya digər dərəcədə inteqrasiya vardır. Bu da onunla əlaqədardır ki, fənlərin hamısı öz qaynağını həyatdan götürür. Dünyada

bütün canlı və cansız varlıqlar (məkan, zaman, əşya, predmet və s.) bir-biri ilə sıx əlaqədə olur. Bu baxımdan elmdən həyata, həyatdan elm sferalarına bağlılıq kəşf etməklə müxtəlif elm sahələri və fənlər arasında əlaqə qurmaq mümkündür.

İnteqrasiya metodudur. Bu metodla yalnız elmi kateqoriya və anlayışlar, mövzu və fənlər arasında əlaqə quraraq onlar haqqında daha ətraflı məlumat əldə edilmir, həmçinin tarixi fakt və hadisələri bir-biri ilə tutuşdurmaq, aralarında əlaqə yaratmaq, eyni zamanda onlar haqqında daha tutarlı məlumat öyrənmək mümkün olur.

“Bütün elm sahələrində, o cümlədən sosiologiyada, eləcə də pedaqogikada inteqrasiyanın ən çox iki növündən geniş istifadə olunur: fənlərarası və fəndaxili inteqrasiyadan. Bir çox mərhələdə bu iki ifadəni eyniləşdirən, həm də fərqləndirənlər var. Eyni zamanda pedaqoji ədəbiyyatda “inteqrasiya” “inteqrativlik”, eləcə də “tədrisdə inteqrasiya” və s. anlayışların sinonimi kimi də istifadə olunur” [2, s. 53].

Nəticə

Aparılan araşdırmaların yekunu olaraq deyə bilərik ki, təlimin səmərəliliyinin artırılmasında inteqrasiyanın rolu əhəmiyyətlidir. Ayrı-ayrı kateqoriya və anlayışların, mövzu və fənlərin, o cümlədən hadisə və faktların daha dərinləndirən öyrənilərək təhlili, həmçinin onlar barəsində geniş, zəngin informasiyaların əldə edilməsində inteqrasiya böyük əhəmiyyətə malikdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Hüseynzadə M. (2007). Müasir Azərbaycan dili (Morfologiya). Bakı, Şərq-Qərb. 280 s.
2. Kazımov A. (2015). Ümumi təhsil kurikulumunun əsasları (Mühazirə mətnləri). Bakı, ADPU-nun mətbəəsi. 117 s.
3. Kurikulumların hazırlanması və tətbiqi məsələləri. (2008). Bakı, Kövsər. 224 s.
4. Qurbanov V. (2008). Azərbaycan dili təlimində fəndaxili əlaqələr. Bakı, Müəllim. 181 s.
5. Paşayev A., Cəfərova E. (2006). Azərbaycan dili və ədəbiyyat dərslərində interaktiv təlim metodlarının tətbiqi imkanları. Bakı, Mütərcim. 2012 s.